

Литература

1. Швейцер А.Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. М.: Либроком, 2009. 216 с.
2. Семенова М.Ю. Основы перевода текста. Ростов-н/Д: Феникс, 2009. 352 с.
3. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы. М.: Высшая школа, 1986. 173 с.
4. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. Учеб. пособие. М.: Союз, 2001. 136 с.

*Світлана Лагдан
м. Дніпро, Україна*

Особливості перекладу російських термінів галузі залізничного транспорту українською мовою

Terms are characterized by precision and convenience of creating derivatives. These characteristics should be kept in their translation. Special attention should be paid to translation from Russian. It should produce not calques or russified variants, but terms which are organic for the Ukrainian language. While translating terms it is necessary to take into account the semantic correspondence between Ukrainian and Russian affixes. The author looks at the main tendencies in the translation of terms of the railway transport, presents variants of Ukrainian affixes in the translation of such terms – nouns, adjectives, verbs, participles, stresses the need to distinguish in Ukrainian verbal nouns denoting action and its result, and avoid Russian suffixes in participial terms.

Keywords: translation of terms, affix, suffix, zero suffix, verbal nouns, adjectives, active participles, passive participles.

Розбудова національної термінологічної системи є визначальним чинником у розвитку наукового стилю. Вона відбувається за загальними законами розвитку мови, проте залежить і від суспільно-політичних змін, мовної ситуації. Формування термінології – довготривалий і складний процес, адже терміни не постають відразу, а зазвичай накопичуються упродовж розвитку тієї чи іншої галузі. Вироблення української наукової мови – підсистеми у мові загальнонаціональній – і її головного атрибута – термінології – не йшло нормальним шляхом через кількостолітню мовну політику. Тривалий російськомовний вплив, безпідставне вилучення за радянських часів українських чи вироблених з урахуванням природних для української мови рис термінів, заміна їх фонетично адаптованими російськими варіантами негативно позначилися на сучасному стані національної терміносистеми.

Водночас потрібно пам'ятати, що наука й, відповідно, термінологія творяться зусиллями не окремої людини й не одного колективу. Це синтез наукових досягнень дослідників усього світу, обмін думками, ідеями між якими якраз і стає поштовхом до нових розвідок і відкриттів. Тому термінологія – відкрита система, а її формування пов'язане як із внутрішніми законами, так і зовнішніми, іншомовними, впливами. Терміни в одній мові часто творять за аналогією до іншої, шляхом калькування. Унормування національної термінології відповідно до вимог точності, влучності й зручності творення похідних дериватів, які ставлять перед термінами, передбачає, окрім інших заходів, вироблення єдиного підходу до їх перекладання й творення.

Метою статті є виявити російсько-українські афіксальні відповідники у перекладі термінів галузі залізничного транспорту з урахуванням їх частининомовної належності й семантичних відтінків.

У з'ясуванні варіантів перекладу науково-технічних термінів із російської мови з урахуванням їх семантики на особливу увагу заслуговують праці українських дослідників М.Д. Гінзбурга, М.Г. Зубкова, В. Моргунока, В. Пілецького, М.О. Вакулєнка й ін. Серед лінгвістичних проблем, пов'язаних із національно-культурною специфікою українських термінів, дослідник В. Пілецький виділяє «опрацювання критеріїв знеросійщення сучасних терміносистем» [1, с. 48]. Як суперечливі автор подає варіанти перекладу віддієслівних іменників та окремих прикметників, справедливо зауважуючи, що «найбільш придатним для називання спеціального поняття може виявитися не росіянізм чи скалькований термін, а позичена із загальнолітературної мови або спеціально утворена з українських морфем лексема, що здатна творити похідники, забезпечуючи мовне вираження системних понятійних зв'язків» [1, с. 51].

Як відомо, специфікою спільнокорених слів у споріднених мовах є, окрім фонетичної ідентичності, й афікса, словотвірна. На словотвірних можливостях української мови наголошує М.О. Вакулєнко: «Українська мова, завдяки великій кількості суфіксів, має змогу відтворити такі тонкі відтінки значень, які неможливі в інших мовах – а це важливо насамперед для точних наук, де особливо вимагається чіткість і влучність понять» [2, с. 9]. Автор аналізує особливості семантики та вживання віддієслівних іменників на *-ння*, дієприкметників активного стану. Проте іменниками на *-ння* не потрібно зловживати, переконаний С. Ярема, він вважає, що «найперспективніші замітники віддієслівних іменників на *-ння* – безсуфіксні іменники, які не тільки властиві українській мові, але й чіткіші та коротші» [3, с. 8].

Укладачі посібника М.Д. Гінзбург та ін. [4] за основу розрізнення семантичних відтінків термінів беруть процесові поняття й обґрунтовують використання природних для української мови афіксів на розмежування дії, події, наслідку, об'єкта й суб'єкта дії, дійових властивостей учасників дії. Автори систематизували переклад російських активних і пасивних дієприкметників, віддієслівних прикметників на *-очный*.

Спробуємо виявити основні тенденції у перекладі термінів галузі залізничного транспорту за лексикографічними джерелами [5-7]. Насамперед звернемося до перекладу термінів-іменників, що становлять найбільшу частку одиниць терміносистеми. Поширення іменникових номінацій пов'язане з їх семантичною можливістю позначати не лише предмети, а й процеси, дії тощо. «Важливим завданням науки термінології є чітке й природне розмежування понять, які виражаються похідними від певного дієслова іменниками, та встановлення відповідності між формою та змістом таких термінів. Для правильного вживання термінів, утворених від дієслів, необхідно чітко їх класифікувати, розрізняючи явище та дії різної тривалості та повторюваності», – відзначає М.О. Вакуленко [2, с. 18-19].

Російські віддієслівні іменники на *-ние, -тие, -ка* позначають як назву дії, так і її результат, тобто об'єкт, місце або стан, що виникли внаслідок дії, чи величину, що характеризує цей об'єкт або стан. Під час перекладу українською мовою значення дії та її результат розмежують. Так, на позначення назви дії в українських віддієслівних іменниках використовують суфікси *-анн(я), -янн(я), -енн(я), -інн(я), -тт(я)*: загорание светофора – загоряння світлофора; закрепление вагонов от ухода – закріплення вагонів від утікання; маркировка груза – маркування вантажу; облицовка опор – облицювання опор; прибытие поезда – прибуття потяга; складирование груза – складування вантажу; опломбирование вагонов – опломбування вагонів; подштопка шпал – підштопування шпал; разборка звеньев путевой решетки – розбирання ланок колійної решітки.

Російські віддієслівні іменники на *-ние, -тие, -ка* на позначення результату дії в українській мові мають відповідники з нульовим суфіксом чи суфіксами *-ин(а), -к(а), -ок, -ик*, в окремих випадках – із суфіксами *-енн(я), -анн(я), -тт(я)*. Наприклад: автоблокировка двухпутная – автоблокування двоколійне; отражение индуцированное – відображення індуковане; подвеска цепная – підвіска ланцюгова; пропитка вакуумная – просочення вакуумне; растяжение продольное – розтяг поздовжній; сжатие поперечное – стиск поперечний; отверстие вентиляционное – отвір вентиляційний; основание балластного слоя –

основа баластного шару; напряжение межфазное – напруга міжфазова; замок автосцепки – замок автозчепу.

Серед термінів-іменників поширеними є також найменування властивостей, які в російській мові мають суфікс *-емость*. Такі терміни перекладають українськими із суфіксом *-ість*: бесперебойность движения поездов – безперебійність руху поїздів; взаимозависимость стрелок и сигналов – взаємозалежність стрілок і сигналів; грузоподъемность вагона – вантажопідйомність вагона; классность станции – класність станції; помехоустойчивость автоматизированной системы – завадостійкість автоматизованої системи; незанятость пути – незайнятість колії; очередность производства работ – черговість провадження робіт.

У назвах деталей, пристроїв, речовин тощо російський суфікс *-тель* часто перекладають за допомогою українських суфіксів *-ач*, *-ник*, *-ій*: выключатель аварийный – вимикач аварійний; глушитель – глушник; держатель (приспособление) – тримач; звукоосциллятор – звукознімач; пускатель магнитный – пускач магнітний; толкатель – штовхач; движитель – рушій; наполнитель – заповнювач; преобразователь – перетворювач; токопрерыватель – струмопереривач; пылесадитель – пилоосаджувач; пылеотсасыватель – пиловідсмоктувач; пылеуловитель – пиловловлювач.

Російському префіксу *сверх-* на позначення вищої міри відповідає український *над-*: сверхмагистраль – надмагістраль; сверхбыстроходный – надшвидкохідний; сверхвозбуждение – надзбудження; сверхвысокий – надвисокий; сверхвысокочастотный – надвисокочастотний; сверхдавление – надтиск; сверхзвуковой – надзвуковий; сверхизлучение – надвипромінювання; сверхмощность – надпотужність; сверхнапряжение – наднапруга; сверхскоростной – надшвидкісний.

Поширеними серед термінів-прикметників російської мови є утворення на *-онный*, *-ический*, *-очный*, які в українській мові мають типові відповідники. Зокрема, російським прикметникам на *-онный* відповідають українські на *-ійний*: станционный путь – станційна колія, эксплуатационное напряжение – експлуатаційна напруга; сертификационные испытания – сертифікаційні випробування; диффузионный аппарат – дифузійний апарат; абсорбционный процесс – абсорбційний процес; изоляционная прокладка – ізоляційна прокладка; бездиффузионный процесс – бездифузійний процес. Відповідниками російських прикметників на *-ический* є українські на *-ічний*, *-ичний*: изотермический вагон – ізотермічний вагон; изохорический процесс – ізохоричний процес; критическое напряжение – критична напруга;

термическая обработка – термічна обробка; оптический процессор – оптичний процесор.

Російські терміни-прикметники на *-очный* в українському варіанті мають суфікси *-увальн(ий)*, *-ювальн(ий)*, *-льн(ий)*, *-ов(ий)*, *-н(ий)*: балансировочное устройство – балансувальний пристрій; беспересадочный рейс – безпересадковий рейс; блокировочный сигнал – блокувальний сигнал; заготовочный цех – заготівельний цех; загрузочное отверстие – завантажувальний отвір; загрузочный модуль – завантажний модуль; изолировочный лак – ізоляційний лак; обгоночный путь – обгінна колія; механосборочный цех – механо-складальний цех; передаточный вал – передавальний вал; погрузочно-разгрузочная станция – вантажно-розвантажувальна станція; промывочная жидкость – промивальна рідина; расточный станок – розточувальний верстат; сборочный цех – складальний цех; сортировочная станция – сортувальна станція; электросварочный генератор – електро-зварювальний генератор; штамповочный цех – штампувальний цех.

Терміни-дієслова іншомовного походження із суфіксом *-ировать* слід перекладати українською мовою з додаванням суфіксів *-увати*, *-ювати*: аккумуляровать энергию – акумулювати енергію; деформировать – деформувати; изолировать стрелочный участок – ізолювати стрілочну ділянку; сортировать – сортувати; маркировать – маркувати; пломбировать – пломбувати.

Російські пасивні дієприкметники теперішнього часу із суфіксами *-ем(ый)*, *-им(ый)* перекладають українськими дієприкметниками із суфіксами *-н(ий)*, *-т(ий)*, *-ован(ий)*, *-уван(ий)*, *-юван(ий)*, *-овуван(ий)*, рідше *-им(ий)*, прикметниками із суфіксами *-овн(ий)*, а від префіксальних дієслів – із суфіксами *-енн(ий)*, *-анн(ий)*: блокируемая передача – блокувальна передача; водонепроницаемый материал – водонепроникний матеріал; допускаемое напряжение – допустима напруга; излучаемая радиопомеха – випромінювана радіозавада; измеримый дефект – вимірний дефект; напыляемый материал – напилований матеріал; неустранимый дефект – неусувний дефект; отдаваемая мощность двигателя – віддавана потужність двигуна; потребляемая мощность – споживана потужність; устранимый дефект – усувний дефект.

Російським активним дієприкметникам теперішнього часу на *-ущий*, *-ющий*, *-ащий*, *-ящий* відповідають українські прикметники на *-увальний*, *-ювальний*, *-льний*, *-івний*, *-ний*, *-кий* і зрідка *-учий*, *-ючий*, *-ачий*, *-ячий*: блокирующий конденсатор – блокувальний конденсатор; быстродействующий выключатель – швидкодійний вимикач; включающая катушка – вмикальна котушка; возмущающая сила – збуджувальна сила; восстанавливающая сила – відновлювальна сила; вращающий момент –

обертальний момент; гасящий імпульс – гасильний імпульс; герметизуючий шар – герметизувальний шар; заземлююче пристрій – заземлювальний пристрій; вигинаючий момент – згинальний момент; кодувальне пристрій – кодувальний пристрій; крутячий момент – крутний момент; намагнічуючий апарат – намагнічувальний апарат; отсекаючий клапан – відсікальний клапан; погоджуючий трансформатор – узгоджувальний трансформатор.

Російські дієприкметники на *-щийся* можна перекладати українською мовою за допомогою суфіксів *-н(ий)*, *-овн(ий)*, *-ов(ий)*, *-к(ий)*, *-лив(ий)*, *-ист(ий)*: швидкообертове колесо – швидкообертове колесо; відновлюване напруження – відновна напруга; коливаюча величина – коливна величина; легкозаймаюче паливо – легкозаймаюче паливо; плавячий електрод – неплавкий електрод; перемикаючий вал – перемикаючий вал; перериваючий сигнал – уривчастий сигнал; притираючий контакт – притирний контакт; самопрокидаюча тележка – самоперекидний візок; саморозвантажувальний вагон – саморозвантажувальний вагон; швидкопсувний вантаж – швидкопсувний вантаж.

Російські активні дієприкметники минулого часу на *-вший*, *-ший* в українському перекладі мають суфікс *-л(ий)*: набухлий грунт – набухлий грунт; оледенілий контакт – заледенілий контакт; застаріла технологія – застаріла технологія. А дієприкметники на *-вший*, *-ший* перекладають українською мовою за допомогою суфіксів *-н(ий)*, *-т(ий)*, *-л(ий)*: квазіустановившийся режим роботи електродвигателя – квазіусталений режим роботи електродвигуна; ускладнений пожежа – ускладнена пожежа; установившаяся температура – усталена температура.

На підставі з'ясованих російсько-українських відповідників у термінах залізничного транспорту можемо констатувати, що їх знання, а також розуміння семантичних відтінків українських афіксів спрощує фаховий переклад, позбавляє необхідності часто звертатися до словника, дає можливість краще засвоювати галузеву термінологію. Перспективу подальших досліджень убачаємо в детальному аналізі лексикографічних джерел із метою встановлення відповідності перекладу різних частини-мовних термінів розробленим рекомендаціям і стандартам.

Література

1. Пілецький В. Український термін як національно-культурне явище. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2006. Вип. 38, ч. I. С. 47-56.
2. Вакуленко М.О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. К., 2009. 69 с.
3. Ярема С. На теми української наукової мови. Львів: Укр. т-во з механіки руйнування

матеріалів, Львів. крайове т-во «Рідна школа», Наук. т-во ім. Шевченка, 2002. 44 с. **4.** Українська ділова мова: практичний посібник на щодень. Укл.: М.Д. Гінзбург, І.О. Требульова, С.Д. Левіна, І.М. Корніловська; за ред. д-ра техн. наук, проф., акад. УНГА М. Д. Гінзбурга. Х.: Торсінг, 2003. 592 с. **5.** Російсько-український словник залізничних термінів. [укл.: Л.П. Ватуля, В.С. Фоменко; за ред. Ю.В. Соболева]. 2-ге вид., випр. й доп. К.: Транспорт України, 2000. 484 с. **6.** Великий російсько-український політехнічний словник: Близько 160 000 слів та словосполучень [за ред. О. С. Благовещенського]. К.: Чумацький Шлях, 2002. 749 с. **7.** Новий російсько-український політехнічний словник: 100 000 термінів і термінів-словосполучень [укл. М.Г. Зубков]. Х.: Гриф, 2005. 952 с.

Марія Маркова

г. Хабаровск, Российская Федерация

**Основные сложности перевода китайского политического текста
(на материале новогоднего обращения председателя КНР
Си Цзиньпина)**

The paper aims at describing the means used in translation from Chinese into English in intercultural contacts. The author attempts to single out main difficulties of rendering specific elements of Chinese political language, names of the most important political phenomena of China. The analysis is conducted on the transcript of a ritualistic text: New Year address.

Key words: specific Chinese cultural names, Chinese linguoculture, New Year address.

Настоящая статья посвящена выявлению специфических черт «новогоднего обращения», одного из важнейших ритуальных жанров политического дискурса; при этом также выделяются трудности, которые возникают в процессе перевода подобных текстов. Тема является актуальной, так как новогоднее обращение главы государства к народу имеет особое место в политическом дискурсе, причем практически в любой культуре. Для китайского народа данные речи очень важны, и они давно стали традиционным атрибутом встречи Нового года. Материалом для исследования послужили тексты новогоднего обращения председателя Китайской народной республики, господина Си Цзиньпина «*国家主席习近平发表二〇一八年新年贺词*» от 31.12.2017 на языке оригинала и его переводной вариант.

Новогоднее поздравление или, точнее, обращение представляет собой особый формат политической коммуникации, его можно